УДК 347.961.(025.4.06).

Олександр Нелін,
доктор юридичних наук,
доцент Київського університету туризму, економіки і права,
академік Академії нотаріату України

ФОРМУВАННЯ ТЕЗАУРУСА З НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ*

Висвітлюється актуальна проблема формування тезауруса з нотаріату в Україні. Висловлюється думка, що в умовах політико-правової глобалізації тезаурус із нотаріату може бути використаний при автоматизованому електронному опрацюванні інформації, пов'язаної з нотаріальною діяльністю.
Ключові слова: *тезаурус, нотаріат, нотаріус, Єдиний державний реєстр нормативних актів, систематизація українського законодавства, Нотаріальний процесуальний кодекс.*

З часів набуття Українською державою незалежності питання реформування нотаріату залишається актуальним. Перший вагомий внесок у цю справу Верховна Рада України зробила у 1993 р., коли прийняла Закон України «Про нотаріат». Тоді він був кроком уперед, адже запроваджував інститут приватних нотаріусів. Але розвиток суспільно-правових відносин у державі показав, що в деяких ключових питаннях цей нормативний акт себе вже вичерпав. Крім того, нотаріальна спільнота та науковці, які опікуються питаннями нотаріату, вже не раз ставили та обговорювали на науково-практичних конференціях питання про долучення українського нотаріату до світового досвіду країн, у яких існує класичний нотаріат латинського типу.

З метою сприяння становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів, наданню населенню послуг правового та нотаріального характеру відповідно до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування українського нотаріату як інституту позасудового захисту цивільних прав громадян наказом Міністерства юстиції України від 24.12.2010 р. № 3290/5 затверджена «Концепція реформування органів нотаріату в Україні».

Серед першочергових заходів, які ставить перед собою дана концепція, є:

— розробка та прийняття Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, посадовими особами виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування, консульськими установами;

— вжиття заходів щодо зменшення кількості підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють питання діловодства, архівної справи, ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій та їх узгодженості між собою тощо.

Водночас зазначимо, що при здійсненні будь-яких нотаріальних дій нотаріусам доводиться не лише використовувати Правила вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а й звертатися до норм цивільного, цивільно-процесуального, шлюбно-сімейного, трудового, земельного та інших галузей законодавства. Саме тому при реформуванні органів нотаріату потрібно пам'ятати, що законодавство про нотаріат має комплексний характер, величезну кількість підзаконних нормативно-правових актів, які часто суперечать один одному і які необхідно привести у відповідність до чинного законодавства України та європейських стандартів.

Законодавчо не врегульовано пенсійне, соціальне забезпечення нотаріусів, система оподаткування доходів нотаріусів. Відсутня правова база, як б давала

* Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та правового забезпечення туризму Київського університету туризму, економіки і права.

можливість нотаріусу як представнику державної публічної влади мати чітко визначений правовий статус.

На сьогодні на озброєнні у значної частини нотаріусів та інших суб'єктів нотаріальних процесуальних відносин є сучасні технології, що дозволяють опрацьовувати великі обсяги інформації, у тому числі нормативно-правові документи. Ці акти враховуються і систематизуються відповідно до чинного законодавства, з використанням спеціальних юридично-технічних і кодифікаційних технологій.

Водночас залишаються певні прогалини в дослідженні проблеми формування тезауруса з нотаріальної термінології. Необхідність проведення таких досліджень доводить їх актуальність та значимість для сучасної Української держави.

Метою цієї статті є висвітлення проблем формування тезауруса з нотаріату в Україні, з'ясування можливості використання його при автоматизованому електронному опрацюванні інформації, пов'язаної з нотаріальною діяльністю.

З метою забезпечення реалізації Концепції Департамент нотаріату, банкрутства та функціонування центрального засвідчувального органу Мін'юсту України разом із науковцями, що опікуються питаннями нотаріату, представниками Академії нотаріату України, Нотаріальної палати України, членів науково-методичної ради при Міністерстві юстиції України проаналізували нормативну базу у сфері нотаріату, ініціювали внесення до чинного законодавства відповідних змін і доповнень та прийняття інших нормативних актів, які сприятимуть регулюванню реформування органів нотаріату.

Необхідно зазначити, що напружена робота фахівців та дискусія, яка розгорнулася навколо вдосконалення кодексів, викликала нові питання щодо проведення систематизації та кодифікації українського законодавства та доцільності створення актів у вигляді кодексів, законів або підзаконних актів. Відомі теоретичні питання про структуру актів законодавства, співвідношення їх форми та змісту, правила їх кодифікації, інкорпорації та уніфікації набрали нового, суто практичного звучання і вже не викликали сумніву в необхідності їх вирішення.

У результаті ще в січні 1995 р. у Верховній Раді України з'являється законопроект «Про нормативно-правові акти», покликаний дати відповідь на ці питання та впорядкувати нормотворчу діяльність. Після багаторічного обговорення та доопрацювання цей законопроект був прийнятий Верховною Радою України у січні 2000 р. Але через суттєві недоліки закону Президент наклав на нього вето. Тому проголосований закон ще й досі не набрав чинності. Але для розкриття теми нашої статті досить зазначити, що народні депутати, голосуючи за цей закон, вважали його достатньо досконалим, готовим до введення в дію і використання Верховною Радою України та іншими суб'єктам з правом законодавчої ініціативи.

Згідно зі ст. 82 цього закону кодифікація норм законодавства (тобто створення кодексів) є різновидом систематизації та упорядкування нормативних актів і приведення їх норм до внутрішньо узгодженої системи. При цьому ч. 2 ст. 82 визначає кодифікацію як переробку та зведення в процесі нормотворчості норм, що містяться у нормативних актах, в юридично і логічно узгоджену систему та створення на цій основі нового єдиного кодифікованого нормативного акта. При цьому будь-який нормативний акт має відповідати вимогам, встановленим ст. 17 цього закону, зокрема розроблятися з урахуванням його галузевої належності та відповідати за обсягом регламентації визначеному в ньому предмету правового регулювання. А розробка проектів нормативних актів має здійснюватися з дотриманням правил нормотворчої техніки — системи вимог та способів створення найбільш доцільних за формою і досконалих за структурою, змістом та викладом нормативних актів.

Сучасний стан української правової системи показує, що проблема формування тезауруса з нотаріату виникла в період підготовки Закону України «Про нотаріат» (1993), який включив у себе норми матеріального права, а також низку підзаконних нормативних актів. На думку автора, починати потрібно з упорядкування тезауруса, який можна використати як при удосконаленні чинного законодавства про нотаріат, так й в інших законах, кодексах чи підзаконних нормативних актах.

Нагадаємо, що тезаурус, на відміну від словника, ставить за мету більш чітко відбити всю лексику з проблем нота-

ріату. Він може містити в собі слова з інших сфер діяльності і правовідносин, а також у міру розвитку нотаріальної діяльності поповнюватися.

На нашу думку, тезаурус із нотаріату може допомогти систематизації і кодифікації нормативно-правових актів у галузі нотаріату і нотаріальної діяльності, упорядкувати термінологію й облік, а також може бути використаний при автоматизованому електронному опрацюванні інформації, пов'язаної з інститутом нотаріату. Особливої актуальності набуває тезаурус у період активізації роботи з підготовки Нотаріального процесуального кодексу.

Проаналізуємо та розглянемо доцільність прийняття Нотаріального процесуального кодексу України. Виходячи з аналізу розвитку нотаріальних процесуальних правовідносин та кількості звернень суб'єктів нотаріальних процесуальних правовідносин до нотаріуса можна з впевненістю сказати, що нотаріальний процес випереджає цивільний процес і, безперечно, буде альтернативним та ефективним способом охорони та захисту прав фізичних та юридичних осіб, коли у нотаріальний процес в Україні остаточно і на високому рівні ввійде медіація [1]. Останнє зауваження грунтується на тому, що особам не потрібно буде звертатися до суду, оскільки вчинені нотаріусами виконавчі написи можуть ставати підставою для примусового їх виконання державною виконавчою службою.

Автор поділяє висновки Є. О. Харитонова та О. І. Харитонової щодо необхідності створення певної ієрархії між галузями правової науки [2], доцільності акцентувати увагу на важливості певних галузей правової науки для студентів, істотній потребі в збільшенні годин для вивчення базових дисциплін [3], але представляється важливим уточнити систему координат, за допомогою якої ми розставлятимемо галузі права на відповідні місця в загальній ієрархії та тезаурусі з нотаріату.

На сьогодні на озброєнні у значної частини працівників органів юстиції і нотаріату є сучасні технології, що дозволяють опрацьовувати великі обсяги інформації, у тому числі нормативно-правові документи. Ці акти враховуються і систематизуються відповідно до чинного законодавства, з використанням спеціальних юридично-технічних і кодифікаційних технологій. Проте на сьогодні в Україні відсутній нотаріальний процесуальний кодекс, що пояснюється нестабільністю законодавства, браком належних ресурсів. Крім того, існує думка, що нотаріальне процесуальне право входить до предмета регулювання цивільного процесуального права. Це пояснюють тим, що і суд, і нотаріат здійснюють ту саму функцію захисту прав і законних інтересів тільки під час вчинення трьох нотаріальних дій: вчинення виконавчих написів, протестів векселів і посвідчення неоплати чеків. Вчиняючи решту нотаріальних дій, нотаріуси здійснюють охорону прав та інтересів. При цьому захист прав нотаріальними органами не має остаточного характеру. Акти нотаріальних органів можуть бути оспорені в суді.

Автор поділяє концепцію науковців (С. Я. Фурса), що нотаріальне процесуальне право є самостійним щодо цивільного процесуального права, оскільки діяльність нотаріальних органів має безспірний характер, під час вчинення нотаріальних дій не використовується змагальна форма процесу, нотаріус встановлює юридичні факти в основному на підставі документів.

На думку С. Я. Фурси, система нотаріального процесуального права має складатися із Загальної та Особливої частин. До Загальної частини входять питання про поняття нотаріату та його функції, законодавство про нотаріат. У ній розглядаються поняття нотаріального процесуального права, питання нотаріального процесу, принципи нотаріального процесуального права, а також питання організації нотаріальних органів, їхня компетенція та загальні правила вчинення нотаріальних дій.

В Особливій частині висвітлюється порядок вчинення окремих нотаріальних дій, а також розглядаються питання про застосування законодавства інших держав, міжнародних договорів [4].

Джерела нотаріального процесуального права — це нормативні акти, які регулюють організацію нотаріальних органів і процесуальний порядок вчинення ними нотаріальних дій. Джерелом нотаріального процесуального права передусім необхідно назвати Конституцію України (1966), яка закріпила низку важливих загальних положень принципового значення для діяльності нотаріальних органів. Основні положення діяльності орга-

нів нотаріату і посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, врегульовано Законом України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. Джерелом нотаріального процесуального права є також окремі закони України, зокрема закони України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19.06.1992 р., «Про внесення змін до Закону України «Про заставу» від 21.10.1997 р., «Про плату за землю» від 03.07.1992 р. та ін.

Важливим джерелом нотаріального процесуального права є постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, накази, розпорядження й листи Міністерства юстиції України.

Оскільки нотаріальна діяльність тісно пов'язана з такими галузями українського права, як цивільне, цивільно-процесуальне, шлюбно-сімейне, земельне, трудове, нотаріуси, крім джерел нотаріального процесуального права, під час вчинення нотаріальних дій керуються також нормами цих галузей права.

Питання вчинення нотаріальних дій за кордоном визначаються консульськими конвенціями, міжнародними угодами, що їх уклала Україна з іншими державами. Порядок вчинення нотаріальних дій консульськими установами України регулюється Законом України «Про нотаріат», Консульським статутом України та іншими законодавчими актами нашої держави.

Нагадаємо, що в Російській імперії використовувались різноманітні форми і засоби систематизації нормативно-правових актів. Наразі це питання є актуальним і для Української держави. У Верховній Раді України з'являються проекти нових Житлового, Земельного, та інших кодексів. Однак проект Нотаріального процесуального кодексу — відсутній.

Проте це не означає, що в органів нотаріату немає іншого правового інструментарію, який міг би деякою мірою замінити звід. Частково цю функцію на сьогодні виконує Єдиний державний реєстр нормативних актів, затверджений Указом Президента України [5] і постановою Кабінету Міністрів України [6].

Єдиний державний реєстр нормативних актів забезпечує систематизацію українського законодавства як на паперових носіях, так і в електронному вигляді. У зв'язку з цим варто зазначити, що електронні інформаційні системи стали серйозними конкурентами паперовим базам правової інформації, але вони поки що не можуть замінити паперові носії за своїм юридичним статусом, оскільки в основному виконують роль додаткового інструментарію, але в них є низка переваг — швидкість опрацювання великого масиву правової інформації, системність, точність і швидкість пошуку тощо. Крім того, електронне опрацювання документів доповнюється або насичується різноманітним допоміжним інструментарієм, що дозволяє уточнювати інформацію і прискорювати її пошук.

Однак наявність Єдиного державного реєстру нормативних актів на сьогодні не вирішує всієї проблематики функціонування інституту нотаріату. На думку автора, одним із додаткових інформаційних інструментів для органів нотаріату в Україні є тезаурус. Тезаурус — це словник, який роз'яснює терміни, поняття, ключові слова, що стосуються якоїсь спеціальної сфери й тематично об'єднані у звід. Тезаурус містить у собі термінологію законів, інших нормативно-правових актів, а також спеціальну термінологію з інших галузей і ключові слова, що використовуються найчастіше.

Зазначимо, що найвідомішим тезаурусом є бібліотечний EUROVOC — тезаурус Європейського Співтовариства, який має термінологічні стандарти на 12 мовах для опрацювання офіційних документів Європарламенту. Держкомітет по статистиці, Держкомітет із питань стандартизації, метрології і сертифікації також використовують адаптовані до своєї діяльності тезауруси.

На сьогодні значна частина інформативних документів доповнюється анотаціями і рефератами, а користувач за допомогою тезауруса може здійснити пошук слів, що входять до анотації і реферату. Пошукові системи, які існують сьогодні, дають можливість формулювати запит за категоріями тезауруса, а також переглядати тезаурус у процесі упорядкування запиту на пошук.

Створений за рішенням Академії нотаріату України тезаурус з нотаріату містить близько 300 термінів. Як показує досвід, тезаурус може постійно поповнюватися. Між термінами можуть бути встановлені кращі, ієрархічні й асоціативні зв'язки.

Академія нотаріату України закликає науковців, що опікуються питаннями нотаріату, представників Нотаріальної

палати України, членів науково-методичної ради при Міністерстві юстиції України до плідної співпраці у підготовці тезауруса з нотаріату.

На підставі викладеного можна дійти таких ***висновків:***

По-перше, немає сумніву в тому, що інститут нотаріату та нотаріальна діяльність нотаріусів України потребує ґрунтовного реформування. Його роль, значення, авторитет невпинно зростають із розвитком нашої державності, що зумовлюється новими економічними відносинами, виникненням приватної власності на землю, на засоби виробництва. Особливо це стосується підприємницької діяльності, пов'язаної з оформленням і реєстрацією договорів, створенням різних форм власності та угод щодо цієї власності.

По-друге, тезаурус із нотаріату може допомогти систематизації нормативно-правових актів у галузі нотаріату і нотаріальної діяльності й інших суміжних галузей права, упорядкувати термінологію й облік актів, а також може бути використаний при автоматизованому електронному опрацюванні інформації, пов'язаної з нотаріальною діяльністю. Особливої актуальності набуває тезаурус у період активізації роботи зі створення Єдиного державного реєстру нормативних актів та здійсненні правової інформації України.

ПРИМІТКИ

1. Нелін О. І. Медіація як один із альтернативних способів вирішення нотаріальних конфліктів / О. І. Нелін // Юридична Україна. — 2013. — № 8 (128). — С. 4—7.

2. Харитонов Є. О. Цивільні правовідносини : монографія / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова. — О. : Фенікс, 2011. — С. 20—21.

3. Нелін О. І. Теоретичні і практичні аспекти співвідношення права і закону в діяльності нотаріату в Україні / О. І. Нелін // Юридична Україна. — 2012. — № 12 (120). — С. 4—8.

4. Теорія нотаріального процесу : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Алерта ; Центр учбової літератури, 2012. — 920 с.

5. Про єдиний державний реєстр нормативних актів : Указ Президента України від 27.06.1996 р. № 468.

6. Про запровадження Єдиного державного реєстру нормативних актів та здійснення правової інформації України : постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 р. № 1504.

Нелин Александр. Формирование тезауруса по нотариату в Украине.
Освещается актуальная проблема формирования тезауруса по нотариату в Украине. Высказывается мысль, что в условиях политико-правовой глобализации тезаурус по нотариату может быть использован при автоматизированной электронной обработке информации, связанной с нотариальной деятельностью.
Ключевые слова: *тезаурус, нотариат, нотариус, Единый государственный реестр нормативных актов, систематизация украинского законодательства, Нотариальный процессуальный кодекс.*

Nelin Alexander. Formation thesaurus for notary in Ukraine.
In the article the author substantiates his own view of the problem of notary thesaurus in Ukraine. The conclusion is made that under the conditions of political and legal globalization the thesaurus might be used in automated electronic processing of information associated with notary activities.
Key words: *thesaurus, notariat, notary, Unified state register of normative acts, systematization of Ukrainian legislation, Notary code of practice.*